

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“

1. Üldosa

1.1 Valdkonnapädevus

Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldnimlikest väärtustest. Sotsiaalsainete õppimine aitab kaasa Võhma Kooli põhiväärtuste vastutus, õpihuvi, hoolivus, motiveeritus, avatus, koostöö, osavõtlikkus, omanäolisus ja loovus paremale mõistmisele ja omaksvõtmisele. Võhma Kooli põhiväärtuste järgmine toetab ka sotsiaalsainetes heade õpitulemuste saavutamist.

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldnimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislike eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

1.2 Ainetundide jaotus

Ainevaldkonna õppeained on ajalugu, inimeseõpetus ja ühiskonnaõpetus.

klass	ajalugu	inimeseõpetus	ühiskonnaõpetus
2. klass		1	
3. klass		1	
5. klass	1+1	1	
6. klass	2	1	1
7. klass	2	1	
8. klass	2	1	
9. klass	2		2

1.3 Lõiming

1.3.1 Valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjus-tagajärg seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena. Väikelinna turvaline ja üttehoidev koolipere aitab kaasa üksteist toetava, erisustega arvestava ja viisakust väärtustava inimese kujunemisele.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Võhma Kooli õpilase kujunemisele ühiskonnas toimetulevaks inimeseks ja kodanikuks aitavad kaasa kooli põhiväärtuste omaksvõtmine ja järgimine. Sotsiaalainetes omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaateline mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

1.3.2 Lõiming teiste ainevaldkondadega

Keel ja kirjandus ning võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhatakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Tehnoloogia. Käsitlevate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

1.3.3 Üldpädevuste kujundamine

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhinduda toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Kõik sotsiaallained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus toetab väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu keskket normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel ja inimeseõpetusel. Sotsiaallaineid toetavad kultuuri- ja väärtuspädevuse kujundamisel ka kooli koostöö kohaliku raamatukogu ja kultuurikeskusega, hea ühendus maakonnakeskuse ja pealinnaga ning mitmekesine huvitegevus. Sakala viktoriin aitab maakonna ja kohalike uudistega kursis olla ja kujundada lugemisharjumust.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme. Pädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained. Sotsiaallaineid toetavad enesemääratluspädevuse kujundamisel ka töö kooliaias, aktiivne liikumine vahetunnis ja mitmekesine huvitegevus koolis.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist. Sotsiaallaineid toetab õpipädevuse kujundamisel mitmekesine huvitegevus.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust. Väljendusrikast keelt taotleavad kõik valdkonna õppeained. Sotsiaallaineid

toetavad suhtluspädevuse kujundamisel ka ajalehe Sakala lugemine viktoriiniks valmistumisel ja huviringides osalemine.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest, sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära. Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõendus põhiseid otsuseid. Sotsiaalaineid toetab loodusteaduste pädevuse kujundamisel töö kooliaias.

Ettevõtlikkuspädevus. Ennekõike ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärgi, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valima sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega. Sotsiaalaineid toetab ettevõtlikkuspädevuse kujundamisel ka mitmekesine huvitegevus.

Digipädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada õppimisel digitehnoloogiat. Kõigis õppeainetes on olulisel kohal oskus leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust. Ennekõike inimeseõpetus ja ühiskonnaõpetus õpetavad nägema digikeskkonna ohte, kujundavad oskusi kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; kujundavad hoiakuid järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

1.3.4 Läbivate temade käsitlemine

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ametid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid.

Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuprognoosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides. Erinevaid ametid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele.

Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv tervises seisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohalikku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskond ja meediakasutus. Toetatakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskkonda, suudab kriitiliselt analüüsida ja kasutada meediamaailma sisu ja allikaid, tunnustab autorsust, oskab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmärke ja ühiskonnas omaksvõetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskkonnas.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.4 Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutatuses ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena/abil saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui ka iseenda pädevuste arendamiseks.

Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil.

Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, hoiakud, ainealased väärarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Diagnostilisel hindamisel kasutatakse võimalusel Eksamite Infosüsteemi (EIS) keskkonnas olevaid diagnostilisi, eelteste ja/või lähtetasemeteste. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist

ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevuste ja arenguvõimaluste kohta. Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide saavutamist kui ka riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Õppeteema kokkuvõttev hinne kujuneb õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnitel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimedele, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele.

Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppeeesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloo hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväarsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel. 5.-8. klassini on inimeseõpetuses kokkuvõtva hinne perioodiks poolaasta ning poolaasta hinnete põhjal kujuneb aastahinne.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

1.5 Õppekorraldus

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaiks ning loovaks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest.

Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatus rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätkaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid;
- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;
- 7) rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
- 8) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
- 9) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik.

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimis põhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalainetes käsitletakse lisaks põhiteemadele ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi, kasutades õppe ilmetamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.6 Õppekeskkonna erisused

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) vastavalt võimalustele korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses (Võhma muuseum, Viljandi muuseum, Ajakeskus Wittenstein jms) või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmarke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) vastavalt võimalustele õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2.1 Ainekava - inimeseõpetus

2.1.1 Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamatest keerukamateks, on õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust. Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekul.

2.2.2 I kooliaste – kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud

1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku.
2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
5. Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
6. Tunneb liiklusreegleid.
7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.
8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. 12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
13. Oskab oma tervist hoida.
14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

I kooliaste õpitulemused

I kooliastmes käsitletakse järgmisi teemasid: mina, mina ja teised, mina ja tervis, mina ja minu pere, mina ja Eesti, mina: aeg ja asjad ning mina: teave ja asjad.

Õpilane:

- 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- 2) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat;
- 3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- 4) teab, kes on Eesti Vabariigi president;
- 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- 6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;

- 7) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 8) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- 9) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- 10) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
- 11) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevat kohustusi;
- 12) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- 13) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;
- 14) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 15) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 16) demonstreerib õpitu olulisust üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- 17) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähistusi;
- 18) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 19) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 20) loetleb erinevaid teabeallikaid;
- 21) leiab infot erinevatest allikatest;
- 22) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- 23) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- 24) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- 25) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 26) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- 27) teab, et vägivaldal on eri vormid;
- 28) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 29) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 30) demonstreerib õpitu olulisust abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
- 31) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- 32) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- 33) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- 34) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- 35) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- 36) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- 37) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; 38) selgitab ja demonstreerib õpitu olulisust esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine,

ninaverejooks, põletus, putukapiste;

39) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;

40) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;

41) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

Võhma Koolis on inimeseõpetus I kooliastmes integreeritud loodusõpetusega ning kannab nimetust „loodus-ja inimeseõpetus“, mille ainekava on loodusainete valdkonnakavas. Loodus-ja inimeseõpetus õppeaines saavutatakse eelpool toodud I kooliastme õpitulemused.

2.2.3 II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.
7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.
15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

2.2.4 III kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaalintervist puudutavate küsimuste kohta.

2.2.5 Inimeseõpetuse õppesisu klassiti

5. klass

Osaoskused/ õppeteemad	Õpitulemus	Õppesisu ja -tegevused	Märkused
Tervis	<ol style="list-style-type: none"> 1) Oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus. 2) Koostab endale tervisliku toidumenüü ja analüüsib seda, lähtudes tervisliku toitumise põhimõtetest. 3) Kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid. 4) Selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega. 5) Kirjeldab tegureid, mis mõjutavad inimese toiduvalikut. 6) Teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid. 7) Oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest. 8) Hindab ja oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevustes. 9) Väärtustab tervislikku eluviisi. 	<p>Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid. Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused.</p>	<p>Tervishoiumuuseumi külastus. Veebileht: toitumine.ee terviseinfo.ee</p>
Murdeiga ja kehalised muutused	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega. 2) Aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda. 3) Teab, et murdeiga on varieeruv ning igapäev oma arengutempo. 	<p>Murdeiga inimese elukaares. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas. Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. Suguline küpsus ja soojätkamine.</p>	<p>Kooli medõe loeng eraldi tüdrukutele ja poistele Veebileht: seksuaaltervis.ee</p> <p>Kagadze, M., Kiivit, R., Kull, M., Part, K.. 2022. Metoodilisi soovitusi seksuaalkasvatuse</p>

	4) Teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.		teemadel: Seksuaalkasvatus. II ja III kooliaste. Õpetaja raamat. Tervise Arengu Insituut ja Tartu Ülikool.
Turvalisus ja riskikäitumine	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid. 2) Selgitab, miks liikluseeskiri on kohustuslik kõigile ning kirjeldab, kuidas seda järgida. 3) Teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada ning kuidas abi kutsuda. 4) Nimetab meediast tulenevaid riske oma käitumisele ja suhetele. 5) Suheldes meedia vahendusel, mõistab vahendatud suhtlemise olemust ning vastutust oma sõnade ja tegude eest. 6) Väärtustab turvalist ja ohutut käitumist. 7) Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ja teiste uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus. 8) Kirjeldab tubaka ja alkoholi tarbimise kahjulikku mõju inimese organismile. 9) Väärtustab mitmekesist positiivset ja tervislikku elu uimastiteta. 	Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ja meedia mõju tervisele ning ohukäitumise alaseid valikuid tehes; iseenda vastutus. Vahendatud suhtlemine. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele.	Noorsoopolitsei infotund Narko.ee Kull, M., Saat, H., Kiive, E., Põiklik, E. 2015. Uimasti ennetuse õpetajaraamat põhikoolile. Tervise Arengu Instituut
Haigused ja	1) Oskab kirjeldada, kuidas hoida ära	Levinumad laste ja noorte	Praktilised esmaabi võtted

<p>esmaabi</p>	<p>levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2) Selgitab ja toob näiteid, kuidas haigusi ravitakse meditsiiniliste ja rahvameditsiini vahenditega. 3) Teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest. 4) Kirjeldab, kuidas ennast ja teisi inimesi abistada õnnetusjuhtumi korral. 5) Teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik, päikesepiste). 6) Nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada. 7) Väärtustab enda ja teiste inimeste elu. 	<p>haigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS. Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral.</p>	<p>koos kooli medõega Terviseinfo.ee</p>
<p>Keskkond ja tervis</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast. 2) Eristab tegureid, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks või mitteturvaliseks ja tervist kahjustavaks. 3) Kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele. 	<p>Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond. Tervis heaolu tagajana.</p>	<p>Õuesõpe – objektide määramine Võhma linnas: tehis- ja looduskeskkond. Videod</p>

6. klass

Osaoskused/ õppeteemad	Õpitulemus	Õppesisu ja -tegevused	Märkused
Mina ja suhtlemine	<ol style="list-style-type: none"> 1) Analüüsib enda iseloomujooni ja – omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi. 2) Mõistab, mis mõjutab enesehinnangut ning kuidas see kujuneb. 3) Mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli, saades hakkama vihaga ja teiste emotsioonidega. 4) Oskab selgitada ja põhjendada oma väärtusi seoses eneseanalüüsiga. 	<p>Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine.</p>	<p>Videod Testid</p>
Suhtlemine teistega	<ol style="list-style-type: none"> 1) Tunneb ära enda ja teiste inimeste põhilised vajadused ning teadvustab neid. 2) Teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust. 3) Eristab verbaalset ja mitteverbaalset suhtlemist. 4) Kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele. 5) Demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise võtteid. 6) Mõistab eneseavamise mõju suhtlemisel. 7) Demonstreerib õpi-situatsioonis, kuidas väljendada oma tundeid verbaalselt, säilitades ja tugevdades suhteid. 8) Teadvustab eelarvamuse mõju suhtlemisele 	<p>Minu ja teiste vajadused. Vajaduste hierarhia. Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. „Ei” ütlemine seoses ennast ja teisi kahjustava käitumisega.</p>	<p>Praktilised tegevused rühma ja paaristööna</p>

	<p>igapäevaelus ja toob selle kohta näiteid.</p> <p>9) Eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele.</p> <p>10) Teab, et „ei” ütlemine on oma õiguste eest seismine, ning oskab partnerit arvestavalt öelda „ei” ennast ja teisi kahjustava käitumise korral ning aktsepteerib partneri ”ei” ütlemist ennast ja teisi kahjustava käitumise korral.</p> <p>11) Väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.</p>		
<p>Suhted teistega</p>	<p>1) Kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine) toimimist igapäevaelus.</p> <p>2) Oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta.</p> <p>3) Väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist.</p> <p>4) Eristab inimeste erinevaid rolle suhetes ning nende muutuvat iseloomu.</p> <p>5) Demonstreerib õpitu olukorras oskust näha</p> <p>1) olukorda teise isiku vaatenurgast.</p> <p>6) Tähtsustab oskust panna end teise inimese olukorda ja mõista tema tundeid ning väärtustab empaatilist suhtlemist.</p> <p>7) Väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat.</p> <p>8) Kirjeldab kaaslaste rühma arvamuste, valikute ja käitumise mõju ning surve tagajärgi.</p> <p>9) Mõistab isikuseärasusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi.</p>	<p>Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. Sõprussuhted. Usaldus suhetes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve. Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikuseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed.</p>	<p>Õppevideod Testid</p>

Konfliktid	<ol style="list-style-type: none"> 1) Selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktsepteerib konflikte kui osa elust. 2) Teab, eristab ja kirjeldab efektiivseid ning mitteefektiivseid konflikti lahendamise viise. 3) Kasutab õpituatsioonis konflikte lahendades tõhusaid viise ning väärtustab neid. 	Konfliktide olemus ja põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.	Õppevideod
Otsustamine ja probleemilahendus	<ol style="list-style-type: none"> 1) Teab ja oskab õpituatsioonis otsuseid langetades leida erinevaid lahendusviise. 2) Kirjeldab otsustades erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid. 3) Mõistab otsustades lahendusviiside lühi- ja pikaajalisi tagajärgi. 4) Selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut. 5) Väärtustab vastutuse võtmist otsuseid langetades. 	Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleemide lahendamiseks. Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel.	Paaris- ja rühmatööd
Positiivne mõtlemine	<ol style="list-style-type: none"> 1) Nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi. 2) Väärtustab positiivset mõtlemist. 	Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamise.	Õppevideod

7. klass (Loomik)

Teema	Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused	Märkused
1. Inimene	Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana.	<ol style="list-style-type: none"> 1) Iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapsest täiskasvanuiks. 2) Kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese 	<p>Jaanisk, M. Inimese elukulg ja areng. Avatud e-kursus.</p> <p>Õöülikool. Inimese elukaar (2022):</p>

	Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega.	<p>kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid.</p> <p>3) Oskab tuua näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundamisel.</p> <p>4) Kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust.</p>	<p>Aaro Toomela "Laps"</p> <p>Grete Arro ja Kati Aus "Teismelisuus"</p> <p>Ülar Ploom "Täiskasvanu"</p> <p>Tiia Toomet "Vanaduse võlud"</p>
2. Inimese minapilt	Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine	<p>1) Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang.</p> <p>2) Kirjeldab positiivse endassesuhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi.</p> <p>3) Kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määrares.</p> <p>4) Väärtustab võimalusi oma iseloomu, huve, võimeid ja väärtusi positiivses suunas kujundada ning toob nende kohta näiteid.</p> <p>5) Kirjeldab inimese erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu.</p> <p>6) Kirjeldab suhete säilimise ning konfliktide vältimise võimalusi. Demonstreerib õpitu olukorras tõhusaid konfliktide lahendamise viise.</p>	<p>Peaasi.ee Enesehinnang</p> <p>Peaasi.ee tööleht Kuidas ma ennast tunnen?</p> <p>Saat, H .2019. Ole toeks lapse enesehinnangu kujunemisel. Tervise Arengu Instituut</p>
3. Inimene ja rühm	Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja	1) Iseloomustab erinevaid rühmi ning liigitab neid suuruse, liikmetevahelise läheduse ja ülesande järgi.	Õpiobjekt: Meeskonna arenguetapid - Grupidünaamika ja meeskonnatöö

	<p>normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet</p>	<ol style="list-style-type: none"> 2) Kirjeldab inimeste erinevaid rolle rühmades ning nende mõju inimese käitumisele. 3) Mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ja korraldamisel. 4) Võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab nende erinevusi. 5) Kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi. 6) Demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega 7) Selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes. 8) Väärtustab inimsuhteid toetavaid reegleid ja norme. 	<p>organisatsioonis. Eesti Ettevõtluskõrgkool Mainor.</p> <p>Ilm, J., Roosmaa, M. Kokkulepped ja normid grupis. TLÜandrogogika üliõpilaste käsiraamat gruppidest.</p>
<p>4. Turvalisus ja riskikäitumine</p>	<p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlemisoskus. Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus. 2) Demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalga korral koolis. 3) Eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid. 4) Kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele. 	<p>Kiusamine. 2008. Nr. 3. Paljundatav materjal põhikooli vanemate klasside õpilastele. Kirjastus Studium</p> <p>Peaasi.ee Vaimse tervise töövihik</p> <p>MTÜ Peasjad ja Eesti Õpetajate Liit. Koolilaste ja noorte vaimne tervis. Materjal koolitöötajatele.</p> <p>Nahkur, Lehes, Ainsaar. 2022. Heaolumeeter. Tartu Ülikool, Euroopa Sotsiaaluuring, Eesti Teadusagentuur.</p> <p>Heinvere, A, Poopuu, P. Vaimne heaolu - kuidas selleni jõuda? prudens.ee. 03.01.2024 (käsitleb PERMA-mudelit)</p>

			Tööheaolu.ee. 20215. Heaolu mudel - mis see on? 03.01.2024 (<i>käsitleb PERMA-mudelit</i>)
5. Inimese mina ja murdeea muutused	Varane ja hiline küpsemine – igatüüpi oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhtes ja turvaline seksuaalkäitumine.	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi. 2) Selgitab, milles seisneb suguküpsus. 3) Kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivaks suhtluskaaslasteks. 4) Selgitab soorolle olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist. 5) Kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist. 6) Kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhtes. 7) Selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid. 	<p>Seksuaaltervis.ee</p> <p>Tagasi Kooli e-külalistund.</p>
6. Õnn	Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.	1) Õpilane mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.	<p>Teeviit Juunior. 2020. „Kuidas õppida ennast tundma?“</p> <p>Teeviit Tulevikku. 2023. Ettevõtlikkuse konsultant x Teeviit: "Kuidas täita enda unistusi?"</p> <p>Pranno, K. 2023. „Kuidas teha komplimente?“ Teeviit Juunior.</p>

8. klass

Teema	Õppesisu ja mõisted	Taotletavad õppetulemused	Märkused
1. Tervis	<p>Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid. Levinumad nakkuslikud ja mittenakkuslikud haigused. Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid. Dieetid. Lisaained toidus. Optimaalne kehakaal. Müüdid seoses toitumisega.</p>	<p>2) Analüüsib enda tervise seisundit.</p> <p>3) Kirjeldab tähtsaid tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid viise otsuste langetamisel tervisega seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega.</p> <p>4) Analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärsust.</p> <p>5) Analüüsib oma igapäevatoitu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele; analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele.</p>	<p>K.Port. 2013.1 Minuti Loeng: Miks on oluline vähem istuda ja rohkem liikuda? Tallinna Ülikool</p> <p>K.Port. 2014. 1 Minuti Loeng: Maga rohkem, elad kauem. Tallinna Ülikool</p> <p>D. Smoljakova. 2021. Vaimse tervise vitamiiniminutid #7: uni ja puhkus. Peaasi.ee</p> <p>Peaasi.ee Uni</p> <p>J. Aru. 2014. Miks me magame? Jaan Aru TEDxTallinn . TEDx Talks</p> <p>A.Belkin. “Nutikael” kui moodsa inimese kaelavalude põhjustaja. Valvekliinik.ee</p> <p>Hion, T. 2002. Miks on uni oluline? Tagasi kooli e-külalistund. Sotsiaalministeeriumi veebileht Toitumine ja liikumine</p> <p>Toitumine.ee Kuidas tervislikult toituda. Tervise Arengu Instituut.</p> <p>K.Meil, M.Pihu, I. Tullus. 2016 Toitumine ja liikumine. I-III kooliaste. õpetajaraamat. Tervise Arengu Instituut.</p> <p>Eesti</p>

			<p>Tervisemuuseumi haridusprogramm “Kuidas töötab minu süda”</p> <p>Eesti Tervisemuuseumi taskuhääleng. 2022. Sünaps - Positiivne prognoos südamele.</p> <p>Palk, E. Tervisenäitajad Tööleht/test. Toitumine.ee</p>
2. Suhted ja seksuaalsus	<p>Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine. Seksuaalne areng</p> <p>Õigused, kohustused ja vastutus seoses seksuaalsusega. Seksuaalsusega seotud seadused. Seksuaalne orientatsioon.</p> <p>Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Turvalise seksuaalkäitumisega seotud väärtused ja otsused. Ohud seoses prostitutsiooni kaasatusega. Ühiskond ning</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis. 2) Kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise; selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes. 3) Demonstreerib õpituatsioonis oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine. 4) Väärtustab tundeid ja armastust suhetes ning vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. 5) Selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus. 6) Kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele. 	<p>Seksuaaltervis.ee: Lähisuhted</p> <p>Saatesari Heureka. 2016. “Miks inimesed armuvad</p> <p>Eesti Tervisemuuseum. 2019. Mis on armastus?</p> <p>Kagadze, M., Kiivit, R., Kull, M., Part, K.. 2022. Metoodilisi soovitusi seksuaalkasvatuse teemadel: Seksuaalkasvatus. II ja III kooliaste. Õpetaja raamat. Tervise Arengu Insituut ja Tartu Ülikool.</p> <p>Seksuaaltervis.ee Kui lähedane paarisuhe lõpeb</p> <p>Toim. Part, K., Kull, M., Pihela, T.. 2016. Terved ja turvalised suhted. Kohtinguvägivalla ennetamine õpilastele. Tartu Ülikooli seksuaaltervise uuringute keskus</p>

	<p>seksuaalsus: moraalne ja kultuuriline aspekt seoses seksuaalsusega Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused Seksuaalsel teel levivate haiguste ravivõimalused</p>	<p>7) Kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi. 8) Kirjeldab, millised käitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivatesse haigustesse. Kirjeldab seksuaalsel teel levinumate haiguste ärahoidmise võimalusi. 9) Teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumist vältida. 10) Eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest. 11) Nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise teemadel.</p>	<p>Part, K., Kull, M., Pihela T. 2016. Terved ja turvalised suhted. Metoodiline juhend. Tartu Ülikooli seksuaaltervise uuringute keskus Eesti Tervisemuuseumi taskuhääling "Sünaps" Sugu ja sooline enesemääratlus Seksuaalse enesemääramise eapiir. Justiitsministeerium Video "Noorte seksijuht". Eesti Seksuaaltervise Liit. 1997. https://www.uttv.ee/naita?id=16558 Tervise Arengu Instituudi kampaania. 2013. Julge rääkida: Kumm On Seks Seksuaaltervis.ee sotsiaalkampaania: #14p oleokei Noorte nõustamiskeskused Laanpere, M., Part, K. Rasestumisvastased vahendid. E-koolikott</p>
<p>3. Turvalisus ja riskikäitumine</p>	<p>Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused</p>	<p>1) Kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi ning mõju inimese tervisele ja toimetulekule. 2) Kirjeldab ja selgitab levinumate</p>	<p>Tagasi kooli e-külastused: Toomesaar, T. 2017. Kuidas mina saan klassis kiusamist vähendada? Toomesaar, T. 2018. Kuidas olla avatud</p>

	<p>riskikäitumisega toimetulekul. Vägivald suhetes. Tõhusad viisid vägivalda ärahoidmiseks ja toimetulekuks vägivaldaga. Veebisuhtlus ning meediakasutus ennast ja teisi mittekahjustaval viisil. Uimastid ja nende Toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine. Uimastid ühiskonnas. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades</p>	<p>riskikäitumiste ärahoidmise ning sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil.</p> <p>3) Kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb.</p> <p>4) Kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades.</p> <p>5) Teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral.</p> <p>6) Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid kuumakahjustuse, teadvusekaotuse, südameseiskumise ja uppumise korral.</p>	<p>erinevustele? Punak, M. 2018. Miks on oluline küberkiusamisele vastu astuda?</p> <p>Daylight MTÜ. 2014. Lühifilm: Muutuse algus Kull, M., Saat, H., Kiive, E., Põiklik, E. 2015. Uimasti ennetuse õpetajaraamat põhikoolile. Tervise Arengu Instituut</p> <p>Alkoholiteemalist infot pakkuv veebileht noortele Noored.alkoinfo.ee</p> <p>Tervise Arengu Instituut veebileht narko.ee</p> <p>Peeaaasi.ee Sõltuvuste ja sõltuvushäirete abi</p> <p>Alkoholist ja müütidest. Youtube.com</p> <p>Õppefilm "Mõteteine" 2011 (28m) Film. 2022. "Veipimissõltlased" jupiter.err.ee</p> <p>Kulasalu, E., Pärn, M. 2016. Esmase abi õpetamine I-III kooliastmes. Juhendmaterjal kooliõdedele. Tervise Arengu Instituut.</p> <p>Kriis.ee veebileht.</p>
--	---	---	--

<p>4. Inimene ja valikud</p>	<p>Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui väärtus. Inimese huvide, võimete, iseloomu ja väärtuste seos kutsevalikuga</p>	<p>1) Analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus.</p>	<p>Teeviit Juunior. 2020. Kuidas õppida ennast tundma?</p> <p>Teeviit Tulevikku. 2023. Ettevõtlikkuse konsultant x Teeviit: "Kuidas täita enda unistusi?"</p> <p>Pranno, K. 2023. Kuidas teha komplimente? Teeviit Juunior.</p> <p>Kastepõld-Tõrs, K. Õpiobjekt Läbi eneseanalüüsi õnnelikkuse poole. Tartu Ülikool</p> <p>Aru, M., Lään, K. Õpiobjekt Millised tööd mulle sobivad? Tartu Ülikool</p>
-------------------------------------	--	--	---

2.2 Ajaloo ainekavad

2.2.1 Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatuses ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimumi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;

- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

2.2.2 Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
<ol style="list-style-type: none"> 1) Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline. 2) Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed. 3) Kasutab ajaloomõisteid kontekstis. 4) Teab näiteid kodukoha minevikust. 5) Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos. 6) Mõistab, kuidas kujunes inimasustus. 7) Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu. 8) Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Eristab ajaloo perioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu. 2) Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid. 3) Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte. 4) Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal. 5) Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas. 6) Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu. 7) Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja

<p>9) Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.</p> <p>10) Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.</p> <p>11) Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.</p> <p>12) Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.</p> <p>13) Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.</p> <p>14) Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.</p> <p>15) Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.</p>	<p>ühiskonnaelu valdkondadele.</p> <p>8) Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.</p> <p>9) Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.</p> <p>10) Mõistab, kuidas on kujunenud ja toimunud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.</p> <p>11) Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud.</p> <p>12) Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.</p> <p>13) Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.</p> <p>14) Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.</p> <p>15) Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.</p> <p>16) Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.</p>
--	---

2.2.3 Ajaloo õppesisu klassiti

5. klass

Õppeteema	Õpitulemused	Õppesisu ja -tegevus
Ajaarvamine ja ajalooallikad	<ol style="list-style-type: none"> 1) Õpilane kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid: <i>sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number</i>; teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; 2) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; 3) kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid; 4) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajaloo perioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; 5) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid. 	<p>Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, audiovisuaalne ajalooallikas, muuseum ja arhiiv. Ajatelg. Muuseumikülastus. Ajatelje joonistamine.</p>
Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu	<ol style="list-style-type: none"> 1) Õpilane toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 2) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; 3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; 4) teab ja esitleb lugusid oma minevikust; 5) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; 6) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; 7) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; 8) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised. 	<p>Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud Võhma linnas, Põhja-Sakala vallas, Pilistvere kihelkonnas, Viljandimaal, Eestis, Euroopas ning maailmas. Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Vanemate sugulaste küsitlemine.</p>

6. klass

Õppeteema	Õpitulemused	Õppesisu ja -tegevus
Muinasae	<ol style="list-style-type: none"> 1) Õpilane kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: <i>sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number</i>. 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; 4) kasutab perekonnaloouurimisel eritüübilisi allikaid; 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajaloo perioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; 	<p>Muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Muinasaja arengujärkude üldiseloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine. Eesti muinasaja üldiseloomustus, Pulli, Kunda. Muinasaegsed mälestised – kalmed ja asulakohad – ning arheoloogilised leiud. Viljandimaa inimasustus muinasajal.</p> <p>Mõisted: <i>kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim</i>; Muuseumikülastus.</p>
Vanaae Vanad Idamaad	<ol style="list-style-type: none"> 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 8) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; 9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; 10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; 11) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; 	<p>Vanaaja sisu ja üldiseloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud. Vana-Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon.</p> <p>Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused.</p> <p>Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament, kümme käsku.</p> <p>Mõisted: <i>linnriik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester, Vana Testament</i>.</p>
Vana-Kreeka	<ol style="list-style-type: none"> 12) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; 13) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 14) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; 	<p>Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreet ja Mükene kultuur.</p> <p>Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine.</p> <p>Vana-Kreeka kultuur ja religioon, eluolu ja mütoлогия.</p>

	<p>15) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;</p> <p>16) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;</p> <p>17) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;</p> <p>18) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;</p>	<p>Olümpiamängud. Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.</p> <p>Mõisted: <i>rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, Trooja sõda, hellenid, tähestik.</i></p>
Vana-Rooma	<p>19) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta muinasajal ja vanaajal;</p> <p>20) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust muinasajal ja vanaajal.</p>	<p>Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad. Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus. Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp.</p> <p>Rooma keisririigi ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine.</p> <p>Vana-Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. Ristiusu teke, Uus Testament.</p> <p>Vanaaja teemalise mängu väljamõtlemine.</p> <p>Mõisted: <i>vabariik, foorum, kapitoolium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel.</i></p>

7. klass

Õppeteema	Õpitulemused	Õppesisu ja -tegevus
Maailm 476–1492	<p>1) Õpilane iseloomustab põhitunnuste kaudu keskaega ja varauusaega;</p> <p>2) nimetab keskaja ja varausaja kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära nende</p>	<p>Keskaegse maailmapildi mõju maailma ajaloole, keskaja ühiskonna üldiseloomustus ja periodiseering. Läänikord, eluolu.</p> <p>Kiriku ja kultuuri osa keskajal, ristiusu õpetuse alused,</p>

	<p>arhitektuurinäiteid;</p> <p>3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;</p> <p>4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>5) selgitab näidete abil, kuidas muutused keskaja ja varauusaja maailmas mõjutasid Eesti ajalugu;</p> <p>6) analüüsib Euroopa riikide arengut keskajal ja varauusajal mõne riigi näitel;</p> <p>7) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;</p> <p>8) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid keskajal ja varauusajal isikute näitel;</p> <p>9) kirjeldab, kuidas oli keskajal ja varauusajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;</p> <p>10) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast keskajal ja varauusajal;</p> <p>11) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;</p> <p>12) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p>	<p>ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil. Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa.</p> <p>Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, arabia kultuur ja selle mõju Euroopale.</p> <p>Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik.</p> <p>Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine. Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked.</p> <p>Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad.</p> <p>Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine. Eluolu keskajal. Asustus, tegevusalad ja eluolu Viljandimaal muinasaja lõpul.</p> <p>Mõisted: <i>paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Englise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, Muhamed, mošee, Meka.</i></p>
<p>Maailm 1492–1600</p>	<p>13) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;</p> <p>14) toob näiteid keskaja ja varauusaja kultuuripärandist;</p> <p>15) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>16) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla</p>	<p>Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci.</p> <p>Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades.</p> <p>Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther.</p> <p>Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed.</p>

	<p>traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; 17) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 18) teab, kuidas meditsiin arenes keskajal ja varauusajal ja mis võtteid kasutati haiguste ja epideemiatega võitlemisel; 19) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed keskajal ja varauusajal loodusesse suhtusid.</p>	<p>Mõisted: <i>maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism.</i> Muusemikülastus. Keskaja teemalise mängu väljamõtlemine.</p>
--	--	--

8. klass

Õppeteema	Õpitulemused	Õppesisu ja -tegevus
<p>Maailm 1600–1815</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Õpilane iseloomustab põhitunnuste kaudu uusaega; 2) nimetab uusaja kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära nende arhitektuurinäiteid; 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused uusaja maailmas mõjutasid Eesti ajalugu; 6) analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel; 7) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; 8) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; 9) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; 10) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal isikute näitel; 	<p>Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia (Montequieu, Rousseau, Voltaire), Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutismAustria ja Preisimaa näitel, Friedrich II. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus (Gustav II Adolf)Karl IX, Karl XII, Peeter I, Katariina II) valitsemine, keskvoim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna). USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. Kultuur: barokk, klassitsism. Asustus ja eluolu Viljandimaal 17.–18. sajandil.</p>

	<p>11) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest uusajal ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p>	<p>Mõisted: <i>valgustus, valgustatud absolutism, reform, revolutsioon, restauratsioon, absolutism, parlamentarism.</i></p>
<p>Maailm 1815–1918</p>	<p>12) kirjeldab, kuidas uusajal oli maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;</p> <p>13) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast uusajal;</p> <p>14) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;</p> <p>15) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <p>16) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis oli iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale 19. sajandil;</p> <p>17) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;</p> <p>18) toob näiteid uusaja kultuuripärandist;</p> <p>19) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>20) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;</p> <p>21) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;</p> <p>22) teab, kuidas meditsiin arenes uusajal ja mis võtteid kasutati haiguste ja epideemiatega võitlemisel;</p> <p>23) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed uusajal loodusesse suhtusid.</p>	<p>Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused.</p> <p>Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik.</p> <p>Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed.</p> <p>Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani.</p> <p>Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine, sh Viljandimaal.</p> <p>Mõisted: <i>rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism.</i></p> <p>Muuseumikülastus.</p> <p>Uusaja teemalise mängu väljamõtlemine.</p>

9. klass

Õppeteema	Õpitulemused	Õppesisu –ja tegevus
Maailm kahe maailmasõja vahel 1918-1939	<ol style="list-style-type: none"> 1) Õpilane iseloomustab põhitunnuste kaudu lähiajalugu; 2) nimetab 20. sajandi kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära nende arhitektuurinäiteid; 3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 5) selgitab näidete abil, kuidas muutused 20. sajandi ja tänapäeva maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; 7) analüüsib Euroopa riikide arengut 20. sajandil ja tänapäeval mõne riigi näitel; 8) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; 9) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo; 10) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; 11) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; 12) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärge; 13) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; 14) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid 20. sajandil ja 	<p>Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles' süsteem. Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas.</p> <p>Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed.</p> <p>Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel.</p> <p>Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika.</p> <p>Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid. Kultuur ja eluolu Viljandimaal 20. sajandi algul.</p> <p>Isikud: Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, Konstantin Päts, Johan Laidoner, Jaan Tõnisson, Jaan Poska.</p> <p>Mõisted: <i>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, repressioon, Rahvaste Liit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, Tartu rahu.</i></p>
Teine maailmasõda 1939–1945	<ol style="list-style-type: none"> 14) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid 20. sajandil ja 	<p>Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP.</p> <p>Sõjategevuse üldiseloomustus, sõja algus ja lõpp, sõdivad</p>

	<p>tänapäeval isikute näitel; 15) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; 16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel; 17) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p>	<p>pooled. Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja-Aafrika piirkond. Holokaust, ÜRO asutamine. Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon. Teise maailmasõja mõjud Viljandimaal. Mõisted: <i>MRP, holokaust, küüditamine, baaside leping, okupatsioon, ÜRO.</i></p>
<p>Maailm pärast teist maailmasõda 1945–1991</p>	<p>18) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; 19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast 20. sajandil ja tänapäeval; 20) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 21) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 22) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval; 23) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval; 24) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; 25) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 26) toob näiteid 20. sajandi kultuuripärandist; 27) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle</p>	<p>Külm sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad. Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. Kommunistliku süsteemi lagunemine, <i>perestroika</i> ja <i>glasnost</i>, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine. Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis. Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused Viljandimaal. Muuseumikülastus. Vanemate sugulaste küsitlemine.</p>

<p>Tänapäeva maailm</p>	<p>kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>28) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;</p> <p>29) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;</p> <p>30) teab, kuidas meditsiin arenes 20. sajandil ja mis võtteid kasutati haiguste ja epideemiatega võitlemisel;</p> <p>31) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed 20. sajandil loodusesse suhtusid;</p> <p>32) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.</p>	<p>Rahvusvahelised suhted tänapäeva maailmas. Euroopa Liidu ja NATO laienemine. Uued vastasseisud.</p> <p>Tänapäeva globaalprobleemid.</p> <p>Eesti Vabariik tänapäeval.</p>
--------------------------------	---	--

2.4 Ühiskonnaõpetuse ainekavad

2.4.1 Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku 15 seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka

kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

2.4.2 Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
<ol style="list-style-type: none"> 1) Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2) Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3) Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4) Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 6) Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 7) Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 8) Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 9) Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja. 10) Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 11) Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 12) Käitub teadliku tarbijana. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega. 2) Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond. 3) Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob 4) Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele. 5) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid. 6) Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas. 7) Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta. 8) Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest. 9) Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. 10) Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost. 11) Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.

	<p>12) Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.</p> <p>13) Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.</p> <p>14) Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.</p> <p>15) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p> <p>16) Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.</p>
--	---

2.4.3 Ühiskonnaõpetuse õppesisu klassiti

6. klass

Õppeteema	Õpitulemused	Õppesisu ja -tegevus
Sotsiaalsed suhted	<ol style="list-style-type: none"> 1) Õpilane mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt; 2) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda; 3) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud; 4) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta; 5) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid; 6) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; 7) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks 	<p>Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed).</p> <p>Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus.</p> <p>Noorteorganisatsioonid.</p> <p>Eakohased kodanikualgatuse võimalused.</p> <p>Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.</p> <p>Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.</p> <p>Tutvumine Võhma linna kodanikuühenduste tegevusega.</p> <p>Mõisted: <i>kodanikualgatus, kodanikuühendus, mitmekultuuriline ühiskond, rahvus, riik, sallivus, vabatahtlik tegevus, võrdõiguslikkus.</i></p>

	<p>kogukonna liikmena;</p> <p>8) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;</p> <p>9) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest.</p>	
Demokraatia	<p>1) Õpilane kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;</p> <p>2) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;</p> <p>3) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;</p> <p>4) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;</p> <p>5) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;</p> <p>6) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal.</p>	<p>Õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli kodukord.</p> <p>Lapse õigused. Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal. Inimõigused.</p> <p>Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud. Eesti Vabariigi juhtimine: Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus.</p> <p>Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Inimeste võrdsus seaduse ees.</p> <p>Tutvumine Põhja-Sakala vallaasutuste tööga.</p> <p>Mõisted: <i>demokraatia, inimõigus, seadus.</i></p>
Töö ja tarbimine	<p>1) Õpilane oskab oma aega ja tegevusi planeerida;</p> <p>2) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;</p> <p>3) koostab eelarve etteantud piirides;</p> <p>4) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi;</p> <p>5) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid.</p>	<p>Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine.</p> <p>Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe.</p> <p>Elukutsed ja ettevõtted kodukohas.</p> <p>Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.</p> <p>Tutvumine Võhma linnas tegutsevate ettevõtete tööga.</p> <p>Mõisted: <i>intress, kulu, majandus, säästmine, tulu, säästmine.</i></p>
Meedia ja teave	<p>1) Õpilane leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;</p> <p>2) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;</p> <p>3) kasutab viitamist nõuetekohaselt;</p> <p>4) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;</p>	<p>Raamatukogu. Internet. Ajalehed, ajakirjad. Raadio, televisioon. Teadlik infotarbimine ja -edastamine.</p> <p>Autoriõiguste kaitse. Turvaline käitumine.</p> <p>Tegutsemisjuhised ohuolukorras.</p> <p>Mõisted: <i>autoriõigus, meedia.</i></p>

	<p>5) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;</p> <p>6) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;</p> <p>7) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida.</p>	
--	--	--

9. klass

Õppeteema	Õpitulemused	Õppesisu ja -tegevused
Ühiskond ja sotsiaalsed suhted	<ol style="list-style-type: none"> 1) Õpilane teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; 2) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; 3) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; 4) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; 5) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris; 6) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist; 7) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit; 8) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas; 9) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele; 10) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja 	<p>Ühiskonna institutsiooniline ja sotsiaalne struktuur. Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas. Sotsiaalne kihistumine. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus.</p> <p>Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.</p> <p>Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumine.</p> <p>Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse. Raamatukogu, internet. Ajakirjanduse roll ühiskonnas. Kommunikatsioonieetika. Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid.</p> <p>Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine. Plagieerimine. Käitumine kriisiolukorras.</p> <p>Mõisted: <i>ajakirjanduseetika, ajakirjandusvabadus, autorivastutus, autoriõigus, avalik arvamus, avalik elu, avalik sektor, eraelu, erasektor (äri sektor, tulundussektor), identiteet, inimõigused, intellektuaalomandi kaitse, mitmekultuurilisus,</i></p>

	<p>pakub välja lahendusi;</p> <p>11) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>12) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid.</p> <p>13) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;</p> <p>14) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;</p> <p>15) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;</p> <p>16) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.</p>	<p><i>mittetulundussektor (kodanikusektor, kolmas sektor, vabakond), plagiaat, põhiõigused, reklaam, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalsed erinevused.</i></p>
<p>Riik ja valitsemine</p>	<p>1) Õpilane loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;</p> <p>2) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;</p> <p>3) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;</p> <p>4) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;</p> <p>5) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;</p> <p>6) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;</p> <p>7) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike</p>	<p>Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused. Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis.</p>

	<p>riikide vastastikuseid suhteid;</p> <p>8) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;</p> <p>9) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;</p> <p>10) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga.</p>	<p>Eesti parlamendierakonnad.</p> <p>Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine.</p> <p>Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.</p> <p>Tutvumine Põhja-Sakala valla asutuste tööga.</p> <p>Mõisted: <i>alaline elanik, autokraatia, avalik-õiguslik asutus, demokraatia, kodakondsus, kodanik, kodanikuvabadused, kodanikuõigused, koalitsioon, kohalik omavalitsus, kohus, opositsioon, president põhiseadus (konstitutsioon), põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, riigiasutus, riigikontroll, seadusandlik võim, totalitarism, täidesaatev võim, valimised, võimude lahusus ja tasakaal, õigusakt, õiguskantsler, õigusriik.</i></p>
Kodanikuühiskond	<p>1) Õpilane teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;</p> <p>2) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;</p> <p>3) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel.</p>	<p>Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaihendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasesindus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Tutvumine Võhma linna kodanikuühenduste tegevusega.</p> <p>Mõisted: <i>kodanikualgatus, kodanikuosalus, kodanikuühendus (vabaihendus), kodanikuühiskond, mittetulundusühing, sihtasutus.</i></p>
Majandus	<p>1) Õpilane kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;</p> <p>2) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;</p>	<p>Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: aktsiaselts (AS), osaühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE). Ettevõtluse roll ühiskonnas.</p>

	<ol style="list-style-type: none"> 3) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; 4) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale; 5) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; 6) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust. 	<p>Ressursside jagunemine maailmas.</p> <p>Riigi roll majanduses: plaanimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted.</p> <p>Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.</p> <p>Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjaile ja töötajaile. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek.</p> <p>Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säätmine ning investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus. Tutvumine Võhma linnas tegutsevate ettevõtete tööga.</p> <p>Mõisted: <i>brutopalk, eraettevõtte, investering, kasum, kohalikud maksud, konkurents, laen, nõudmine, pakkumine, riigieelarve, riiklikud maksud, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tarbijakaitse, tootlikkus, turg, turumajandus, turusuhted, tööturg, vaesus, ühishüve (ühishüvis).</i></p>
--	---	--